

תלמיד חכם, אז אין כבודו מחול, דכי כתיב שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך אף לתלמיד חכם וכלה נאמר.

כלל שיט

מצוות בני נח. אם בכלל שהוזהרו על הגזל יש בכלל רבית ואונאה או לא, צדדו התוס' בזה מציעא (דף ע ע"ב) ד"ה תשיך, וז"ל וי"ל דשמא בני נח מוזהרין על הרבית כמו שהוזהרו על הגזל, ובסוף הדבור כתבו ועי"ל דבני נח לא הוזהרו על הרבית.

כלל שכ

מעילה, אין לך דבר שנעשית מצותו ומועלין בו. כללא הוא בכמה דוכתי [יומא נט:; כריתות ו.]. ובפ' כל שעה [פסמים כו.]. עיין שם.

וראיתי להביא ברייתא אחת פ"ג דהוריות [יב.]. ת"ר כשמן הטוב וכו' ועל דבר זה היה דואג משה וכו', וכתב הרמ"ה ז"ל דואג משה שמא חס ושלום מעלתי שנגעתי בשמן המשחה כשהלבשתיו, ודילמא איכא שוה פרוטה וכו', יצאה בת קול כטל חרמון אף שמן שבזקן אהרן אין בו מעילה שכל דבר שנעשית מצותו אין מועלין בו [עכ"ל].

וצ"ע שהוא דבר תמוה שכיון שכל התורה כולה ניתנה למשה כללותיה ופרטותיה, היאך היה דואג קודם הבת קול, וכי לא היה יודע זה

לאו כופין, אם כן הגמ' כי פריך ועשית למה לי מיקריב אותו נפקא דלא ידע שום חילוק בין אמר ולא אפריש לאפריש ולא אקריב, אמאי פריך מעלמא, וליפרוך מגופה דברייתא דידה אדידה, וליפרוך הכי ועשית אזהרה לב"ד שיעשוך למה לי, והא אמרת תשמור זו מצות לא תעשה, וכיון דאיכא לאו ופשיטא דב"ד כופין.

ואין לתרץ דסבירא להו לתוס' דהא דכופין על לאו (הוא) בצדקה מטעמא דאיכא תרי לאוי לא תאמץ ולא תקפון, דהא ליתא דשלוחת הקן יוכיח דליכא אלא חד לאו ואפילו הכי מכין מכת מרדות אם לא שלח[עין], ועוד דבפ"ק דבתרא [ס: ד"ה אכפיה] שהוא עיקר הסוגיא שם מדבר בצדקה, והקשו התוס' ז"ל קושיא זאת, ולא דקדקו לכתוב תרי לאוי, אלא קושטא קאמרי משום לאו בלחוד.

כלל שיח

מצוה. כתבו התוס' סוטה (דף מא ע"ב) ד"ה מצוה שאני, דאע"ג דקיי"ל מלך שמחל על כבודו מחול במקום מצוה, דוקא שהמצוה היא משום כבוד השכינה כי ההיא דאגריפס שקרא עומד ושבחוהו, או כההיא (דהחולץ) [סנהדרין יט:] ומייבם לקיים מצות יבום, אבל ההיא דכתובות [יז.] ופ"ק דקידושין [לז:] שהוא לחלוק כבוד לבשר ודם כגון לכלה או

עו. עיין מה שכתב על זה החיד"א בשו"ת יוסף אומץ סימן קה ד"ה ומ"ש בספר.

הכלל שהוא נאמר על כמה דברים, והוצרך הקב"ה ללמד הדין ע"י בת קול דהא כתיב לא בשמים היא אחר סיני^[עז].

ותו ק"ק דקתני משה לא מעל שלא נהנה, ולא הוי ליה למימר אלא משה לא מעל אפילו דתימא שהיה שוה פרוטה משום דנעשית מצותו, וכפי זה הוי ליה [ל]הרמ"ה ז"ל לפרש פירוש הבת קול שהוא היה מסתפק אולי היה שוה פרוטה בהנאתו, והגידו לו על ידי בת קול שאין בו מעילה אפילו נהנה משום שלא היה בהנאתו שוה פרוטה אלא דבר מועט. אלא שלא רצה הרמ"ה ז"ל לפרש כן משום דכיון דמדמהו לטל מה טל אין בו מעילה כלל היינו אפילו בהנאה מרובה, כך השמן שנגע (אהרן בזקן) [בזקן אהרן] אפילו היה יותר משה פרוטה אין בו מעילה לפי שנעשית מצותו. אמנם קשה כפי זה לא הוי ליה למימר משה לא מעל שלא נהנה, דכפי זה אפילו נהנה תיפוק ליה דלא מעל שנעשית מצותו.

ואפשר לפרש דסבר הרמ"ה ז"ל דודאי ידע משה רבינו ע"ה הלכה למשה מסיני דכל דבר שנעשית מצותו אין מועלין בו דכלל לא הוא, אמנם הוה סבר דהכא שאני, והכי פירשו על דבר חידוש זה שראה משה שעולה השמן על זקנו כדי שלא יפול, היה אומר משה רבינו ע"ה בלבו נהי דבעלמא אחר משיחת שמן המשחה הנהנה לא מעל,

אבל בשמן שעל זקן אהרן שאני רואה שהקב"ה הקפיד שאף אחר שנעשית מצותו ונמשח יהיה קיים השמן ולא יפול לארץ, ש"מ שרצה הקב"ה שזה השמן יהיה בקדושתו של עולם כבראשונה, וזהו שאמר ועל דבר זה [היה] דואג משה, כפי זה חוזר לדסמין ליה שאמר עולות בעיקר זקנו.

ויש דקדוקים אחרים בברייתא דלא שייכי לענין הכלל וכתבתי בספר תאוה לעינים, אכן שנים מהם אזכור שחידשתי, חדא דמעיקרא קתני שלא היה דואג בתחלה אלא משה בלבד ואהרן אחר שמיעת הבת קול היה דואג, וכיון שדאגת אהרן היתה שמא נפל השמן במקום שאינו ראוי למה לא דאג מעיקרא.

ויראה שדקדקו חז"ל כפל הזקן זקן, ותירץ דלכך אמר הזקן זקן, שירד על הזקן ונשאר בזקן, ואילו כתב יורד על הזקן לבד, הוה משמע ירד על הזקן ואולי משם נפל, לכך אמר הזקן זקן שירד על הזקן ונשאר בזקן, ולכך לא היה דואג אהרן מעיקרא, שהיה אומר ממה שאני דואג שנעשה לי נס שנשארו הטיפין בזקני ולא נפלו, שמע מינה דלגבי ידי אף זקני (היתה ראויה) [היה ראוי] למשיחה, אבל משה היה דואג, אבל אחר כך כששמע אהרן לשון הבת קול שדימהו לטל שהוא חול, ולא הכריז סתם משה לא מעל, שמע מינה שאין הטעם דלא מעל משה משום

עז. עיין יד דוד הוריות יב,א שתירץ קושיתו.

גופי פרק שלשה עשר כללי המ"ם / כלל: שכא - שכב הלכות קצט

אפילו מדרבנן, דהא ליכא למימר לא מועלין מדאורייתא אבל מדרבנן מועלין, דלא מתריץ למימר הכי דכיון דתנא ברישא לא נהנין מדרבנן דליכא אלא איסורא בעלמא, היכי מתריץ למימר אבל מועלין, אלא הכי מתריץ למימר לא נהנין מדרבנן ולא מועלין נמי מדרבנן דליכא מעילה כלל אלא איסורא בעלמא עכ"ל.

והתוס' גם כן שם במעילה (דף יא ע"ב) ד"ה תורים וז"ל ולא מועלין, פירוש לא מועלין כלל, דאין לפרש דאין מועלין מן התורה קאמר אבל מדרבנן איכא מעילה וכו', עד מה שכתבו ואם כן שמע מינה דכל היכא דקתני אין מועלין רוצה לומר אפילו מדרבנן.

זהו הכלל העולה בין מדברי רש"י בין מהתוס' ז"ל דכל היכא דקתני לא מועלין גבי לא נהנין, היינו לא מועלין אפילו מדרבנן.

וצ"ע הלכה עבודה זרה (דף מב ע"ב) וז"ל הגמ' לא נהנין ולא מועלין לא נהנין מדרבנן ולא מועלין מדאורייתא, ולא הוה ליה למימר אלא לא מועלין אפילו מדרבנן.

כלל שכב

מאי ואומר, כששואל, הדרך הוא שיודע פירוש הראיה הראשונה, ושואל שפיר קאמר ואמאי צריך לוואומר.

ומצינו חדש פ"ק דביצה (דף ה ע"ב) מאי ואומר, וכתב רש"י ז"ל כלומר כיצד אנו

דנעשית מצותו, אלא משום דאף שנגע, בחול נגע, שירד שמן יותר מהשיעור.

ובזה יבוא היטב לשון ועדיין היה דואג אהרן דמשמע דבשום זמן דאג, והא ליתא שלא הזכיר קודם אלא משה דואג. אמנם לשון עדיין רוצה לומר עדיין אף שמשה רבינו ע"ה פירש לו הבנת הבת קול שמה שדימהו לטל הוא לענין שנעשית מצותו, עדיין בלבו דואג מכח שלא הכריז הבת קול בפירוש משה לא מעל, אלא שהוצרך להקישו לטל.

אמנם צ"ע דכיון דלשון הבת קול מסיק בהדיא שירד על פי מדותיו, אם כן ממה היה דואג אהרן הרי פירש שאפילו שירד על הזקן, השמן ירד על פי המדה הצריכה. ובתאווה לעינים תירצתי.

ואפשר עוד ובהא מתרצא לשון ועדיין היה דואג אהרן, דאהרן אע"פ ששמע יורד על פי מדותיו, היה מפרש דמדותיו אינו חוזר לשמן אלא לאהרן, והכי פירשו שירד השמן על הזקן כפי מדתו של אהרן, שכשהיתה מדתו בשתיקה שלא לדבר, היה יורד הטפה עד סוף זקנו, וכשהיתה מדתו לדבר היה עולה הטפה.

כלל שכא

מעילה. אשכחן גבי קדשים דקתני אין בו מעילה וגרסינן פ"ק דמעילה (דף ב ע"ב) וז"ל הגמ' ומי איכא מעילה מדרבנן, ומשני אין. וכתב רש"י ז"ל שם וז"ל ד"ה לא נהנין מדרבנן דאיסורא איכא, ולא מועלין